

stiti prednosti općesvjetskoga doticajnog jezika čuvajući bogato tkanje jezika koji utjelovljuju raznoliko naslijeđe i osobnosti ljudi širom svijeta.

Nastavit će se u sljedećem broju.

Tihomir Živić, Fakultet agrobiotehničkih znanosti, Osijek, tihomir.zivic@fazos.hr

UDK 81'373.45:811.163.42, izvorni znanstveni rad

DOI <https://doi.org/10.22210/jezik.2024.71.02>

primljen 9. siječnja 2024., prihvaćen za tisak 21. siječnja 2024.

PITANJA I ODGOVORI

GRAŠEVINA

Profesorica hrvatskoga jezika V. V. obratila nam se pitanjem kako se piše vino i sorta grožđa graševina, velikim ili malim početnim slovom i jesu li potrebni polunavodnici. Evo njezina pisma: „Na našem fakultetu izdaju knjigu iz područja vinarstva i u njoj pišu sortu graševina i vino graševina oboje velikim slovom i stavljaju u polunavodnike (tvrde da tako pišu u svim stručnim člancima – provjerila sam i stvarno je tako), kažu da je to neki njihov interni dogovor. Kolegica i ja (pomažem u lektoriranju) mislimo kako je to pogrešno. Pomozite nam savjetom!“ V. V. poslala nam je i nekoliko primjera: „Osnovne karakteristike sorta ‘Graševina’ su: visok kvalitativni potencijal... kakvoća vina ‘Graševina’ iz vinogorja Kutjevo...“ uz svoj zaključak da je riječ o nepravilnom pisanju velikog početnog slova.

Odmah na početku valja reći da V. V. ima pravo i da se ni sorta ni vino graševina ne pišu velikim početnim slovom i da ih ne valja pisati u polunavodnicima, a ni u navodnicima. Dakle: „Osnovne karakteristike sorta graševina su: visok kvalitativni potencijal... kakvoća vina graševina iz vinogorja Kutjevo...“ ili još bolje, a nevezano uz ve-

liko i malo početno slovo, zanaglasnicu *su* valja postaviti na drugo mjesto u rečenici: „Osnovne su karakteristike sorta graševina: visok kvalitativni potencijal... kakvoća vina graševina iz vinogorja Kutjevo...“

Budući da je na hrvatskom tržištu više pravopisa i da se međusobno razlikuju u brojnim pravopisnim rješenjima pa i u pravilima za pisanje velikoga i maloga početnoga slova, valja provjeriti postoje li razlike i u pravilu za pisanje naziva biljnih sorata (sorta graševina) i naziva proizvoda (vino graševina i vino Kutjevačka graševina). U trima se pravopisima – Babić-Moguševu, Matičinu i Institutovu – nalazi isto pravilo tako da nema uporišta za pisanje sorta ‘Graševina’ i vina ‘Graševina’. Što se tiče uobičajenosti koje u svom pismu spominje V. V., da se tako piše u „svim stručnim člancima“ – svi stručni članci griješe i ne valja se povoditi za pogreškama.

Pravopisna pravila kažu da se nazivi biljnih vrsta, nazivi biljnih sorata, pišu malim početnim slovom i navode se primjeri: hrast lužnjak, gospina trava, gospin vlasak, rajčica, ivančica, lijepa kata, lokvanj, konoplja, kopar, maćuhica, neven, babić, bermet, biska, đakovački rizling, graševina, iločka graševina, izabela, malvazija, muškat, plavac mali, rizling, šampanjac, teran, traminac, vi-

ljamovka, vranac, vrbnička žlahtina, zlatna vrbnička žlahtina.

Među brojnim su navedenim primjerima i nazivi sorata vinove loze (grožđa) i svi su napisani malim početnim slovom pa tako i graševina. Samo ako je riječ o latinskom nazivu, pisat će se velikim početnim slovom, a ako je latinski naziv višerječni, samo prva riječ: *Berberis vulgaris*, *Viola tricolor*, *Viola odorata*, *Nuphar luteum*.

Dakle, prema pravopisnom pravilu o pisanju maloga početnoga slova, sorta graševina piše se malim početnim slovom.

Kada je riječ o vinu graševina, dakle o proizvodu koji preradom dobijemo iz sorte grožđa graševina, trebalo bi ga pisati malim početnim slovom jer je riječ o općoj imenici – vino graševina (proizvod od sorte graševina), vina graševina (proizvodi od sorte graševina). Međutim, pojedini su nazivi vina i zaštićena imena proizvoda pa ako zaštićeno ime glasi Kutjevačko vino graševina ili Kutjevačka graševina, prvu riječ pišemo velikim slovom jer u višerječnim zaštićenim imenima prvu riječ pišemo velikim početnim slovom, a od ostalih riječi samo onu koja je vlastito ime, a graševina nije vlastito ime, nego opća imenica – ni vino ni graševina nisu vlastita imena. Ako je naziv vina samo jedna riječ i ako je ta riječ Graševina, piše se tada velikim početnim slovom. Isto je i s vinom kojemu je zaštićeno ime Babić ili Vranac ili Žlahtina. Pa ako želimo imenovati vino koje kupujemo, a to se vino zove prema sorti grožđa od koje se proizvodi napisat ćemo: Kupi bocu Graševine iz Kutjeva, bocu Graševine Belje vina, bocu Babića Vinoplođa – jer na bocama tih vina piše naziv: Graševina, Babić, Postup. Sva se ta vina mogu upotrijebiti i kao opće imenice i tada ćemo ih pisati malim početnim slovom, primjerice: Na policama hrvatskih trgovina možemo pronaći vina različitih proizvođača – graševinu, žlahtinu, babiće, vranac. On voli sva ova vina: graševinu, postup i žlahtinu.

Dakle, prema hrvatskim se pravopisnim pravilima sorta graševina piše malim početnim slovom, naziv se vina proizvedenoga od te sorte piše malim početnim slovom: vino graševina. Primjerice: Od sorte graševina dobije se kvalitetno vino graševina. Ako je graševina naziv vina, primjerice, ako na boci vina piše Graševina Belje vina, Graševina Kutjevo, Graševina Iločki podrumi, Graševina Đakovo, napisat ćemo ju tada velikim početnim slovom jer je riječ o zaštićenom imenu proizvoda, a ne o općoj imenici. Prema tomu za pisanje „Osnovne karakteristike sorta ‘Graševina’ su: visok kvalitativni potencijal... kakvoća vina ‘Graševina’ iz vinogorja Kutjevo...” nema uporišta u hrvatskom pravopisu i tako ne treba pisati.

Stručnjaci – vinogradari, vinari, agronomi – navedenoga su svjesni i poznato im je, a ipak u knjizi objavljenoj 2022. piše sljedeće: „Autori knjige u svojim su tekstovima odlučili imena sorti vinove loze pisati velikim početnim slovom unatoč upozorenju lektora kako to nije u skladu s pravopisnom normom. Obrazloženje za način pisanja imena sorti već je ranije napisano u knjizi *Vinova loza – ampelografija, ekologija i oplemenjivanje...*“ Ovdje namjerno ne navodim imena autora, ocjenjivača, lektora i izdavača (svi su ti podatci poznati Uredništvu) jer cilj ovomu radu nije upućivati na osobe, nego na pogriješnu pravopisnu praksu.

U navedenoj je knjizi doista protumačeno zašto stručnjaci pišu imena sorata velikim početnim slovom, međutim, tumačenje nije valjano. Ovdje ću navesti razloge koji se navode za pisanje sorata velikim početnim slovom i pravopisno ih razložiti.

1. „Povijesno gledano, u hrvatskom jeziku imena sorata poljoprivrednog bilja pisana su i velikim i malim početnim slovom...”

Tvrđnja da su imena sorata pisana i velikim i malim slovom, može biti točna jer praksa ne odražava uvijek teoriju, odno-

sno, upotreba ne slijedi pravilo. To se može utvrditi za svako pravopisno pravilo, ali ipak treba navesti potvrde da bi tvrdnja bila vjerodostojna. Pogled u Hrvatsku jezičnu riznicu kaže da se imena sorata češće pišu malim početnim slovom, a samo iznimno velikim. U to se može svatko uvjeriti ako u tražilicu <http://riznica.ihj.hr/philologic/Cijeli.whizbang.form.hr.html> upiše, primjerice: graševina. Pokazat će primjeri, od Vjekoslava Livadića do Vjesnika (a to je razdoblje od jednoga stoljeća) u kojima je graševina pisana malim početnim slovom. Naravno, u Jezičnoj riznici nema potvrda iz stručne literature koja bi govorila o sorti graševini kao o vinogradarskoj vrijednosti, ali već smo doznali da stručna literatura ne prihvaća pravopisno pravilo. Opća upotreba, književno-umjetnički i novinski stil, očito prihvaćaju.

2. „... a posljednjih se godina ustalilo pravilo pisanja njihovih imena malim početnim slovom.“

Prvi hrvatski pravopis u kojem se govori o pisanju biljnih sorata ili životinjskih pasmina jest Hrvatski pravopis iz 1944. i pravilo je da se pišu malim početnim slovim. Dakle, „posljednjih godina“ razdoblje je od najmanje 80 godina i ne možemo reći da se pravilo ustalilo, nego da je takvo pravilo na snazi svih tih 80 godina. Valja napomenuti da Brozov Hrvatski pravopis iz 1892. ne donosi pravilo o pisanju biljnih vrsta (sorata), ali iz primjera na str. 37.: „*Bogorodičin* cvijet (koji pripada *Bogorodici*), *bogorodičin* cvijet (tako je ime jednomu cvijetu)“ može se zaključiti da se malim početnim slovom piše naziv biljne vrste (ime cvijeta) i da to malo početno slovo služi kao razlikovno obilježje.

3. „Međutim, kao znanstvenici i stručnjaci koji se u najužem smislu izravno bave proučavanjem i oplemenjivanjem sorata vinove loze, ne vidimo bitnu razliku i razlog zbog kojega se vlastita imena životinja pišu velikim početnim slovom (a pišu se), a ime-

na sorata biljaka malim. Glavni je argument za takvo pravilo mišljenje da su sorte populacije, tj. skupine biljaka, a ne pojedinačni organizmi, što po pravilu pretpostavlja da nemaju osobnost. Međutim, sorta nije isto što i vrsta. Štoviše, ti su pojmovi u biološkim znanostima vrlo različiti. Sve biljke jedne sorte u genetičkom su smislu klonovi jedne početne biljke i stoga su međusobno identične. Svaka od njih ima jednaka obilježja koja su pak svojstvena samo jednoj sorti i po kojima se ona znatno razlikuje od svake druge sorte.“

Točno je da se vlastita imena životinja pišu velikim početnim slovom, ali tada se to ime odnosi na jednu životinju, a ne na pasminu. Primjerice, mi imamo hrvatskoga ovčara koji se zove Herci, susjed ima njemačkog ovčara koji se zove Ben. Kada budemo imali graševinu kojoj ćemo jednom čokotu ili grozdu nadjenuti ime, tada će se to ime pisati velikim početnim slovom. Pretpostavljam da to ne ćemo učiniti.

Nije mi poznato, kao suautorici pravopisa, da je odlučujući kriterij za pisanje naziva sorata malim početnim slovom bilo to što jesu/nisu populacija i je li sorta klon početne biljke ili nije. Pravilo glasi da se imena biljnih i životinjskih vrsta i/ili sorata pišu malim početnim slovom jer su opće imenice. Dakle, kriterij jest je li imenica opća ili vlastita. A budući da graševine ima u po cijelom svijetu i da svaka ta graševina „ima jednaka obilježja koja su pak svojstvena samo jednoj sorti...“ očito da je opća imenica kojom se imenuje svaka graševina. Kao što imenujemo svakoga hrvatskoga ovčara hrvatskim ovčarom ako ima obilježja svojstvena svojoj pasmini, a samo se jedan zove Herci pa je zbog toga hrvatski ovčar opća imenica, a Herci vlastita, tako imenujemo i svaku graševinu graševinom ako ima obilježja svojstvena svojoj sorti, ali ne postoji jedna (jedinka) biljna sorta graševine koja bi imala ime. Ako postoji, treba

joj se ime pisati velikim početnim slovo, ali tada to treba biti jedinka.

4. „Imena sorti u primjeni imaju sve atribute ljudi i životinja u prilikama u kojima se koristimo vlastitim imenom. Primjerice, sorte podliježu obveznoj službenoj registraciji i zaštiti imena, njihova imena služe kao sredstva temeljne identifikacije, oznake kvalitete i sl.“

Imena sorti nemaju „sve atribute“ kao vlastita imena iako podliježu „službenoj registraciji i zaštiti imena“. U točki 3. to je protumačeno.

5. „Naposljetku, u mnogim drugim jezicima (primjerice, u engleskome i talijanskom), gdje je uporaba i pisanje vlastitih imena slično pravilima hrvatskog jezika, sorte se pišu velikim početnim slovom.“

Ta je tvrdnja posve točna. Ne samo da se sorte pišu velikim početnim slovom u talijanskom i engleskom, nego i u ostalim europskim jezicima, pa tako i u slavenskim jezicima, primjerice, ruskom, poljskom, češkom, slovačkom. Međutim, pisanje velikog i malog početnog slova u pravopisima različitih jezika ni u čem ne obvezuje hrvatski pravopis i ne treba iz tuđih pravopisa preuzimati rješenja jer smo na njih naviknuti (čitamo englesku, talijansku ili rusku stručnu literaturu), nego treba poštovati hrvatski pravopis i njegova pravila. Zavirujući u pravopise tuđih jezika, u ruskom pravopisu pronalazimo pisanje sorata u navodnicima i/ili velikim početnim slovom – a pitanje čitateljice V. V. koje je potaknulo ovaj rad, pita i o pisanju navodnika – pa evo odgovora i na to – preuzeto je iz tuđega pravopisa, čini se ruskoga.

6. „S obzirom na to da smo mi istraživači veoma često kreatori novih stručnih pojmova, smatramo da nam pripada određeno pravo utjecati na njihovu nomenklaturu. Sorte su rezultat višegodišnjeg rada oplemenjivača koji imaju diskrecijsko pravo davati imena novim sortama, čime se iskazuje dignitet njihova rada i djela.“

I navedna je tvrdnja točna. Stručnjaci trebaju utjecati na nazive u svojim strukama. Tvorbeno i pravopisno. Međutim, ne trebaju samovoljno odlučiti o pravopisnom pravilu, nego bi se trebali savjetovati s jezikoslovcima. Budući da je vinogradarskoj struci poznato pravopisno pravilo i da im je poznato i mišljenje lektora, a i dalje se tomu pravilu i mišljenju protivi, savjetujem da se pričuška donošenje zakona o jeziku i osnivanje vijeća za normu pa da struka predloži vijeću da se nazivi biljnih sorata pišu velikim početnim slovom. To znači da se treba pisati: jabuka Jonagold, grožđe Graševina, jagoda Mjesečarka, šljiva Bistrica... , ali onda treba pisati i cvijet Visibabe, pupoljak Ruže... pa i pasmine velikim početnim slovom: Hrvatski ovčar, Staford, Njemački ovčar... i na kraju preuzmimo pravilo iz njemačkoga pravopisa i pišimo sve imenice velikim početnim slovom. Ili prema engleskom – samo u naslovima. Ili prema ruskom, nazive sorata u navodnicima i malim slovom, a u stručnoj literaturi može i bez navodnika, ali velikim slovom.

7. „Uz to, imena sorata vrlo često nose imena ljudi, mjeseca, pa čak i bogova (Babić, Petra, Orion, Sirius...) pa je već i zbog toga krajnje nelogično pisati ih malim početnim slovom. Stoga, mi autori ove knjige, kao i mnogi naši kolege iz struke, smatramo da imena sorata vinove loze (i ostaloga poljoprivrednog bilja) imaju sva obilježja vlastitog imena i da ih stoga treba pisati velikim početnim slovom.“

Baš zbog toga što sorte nose često „imena ljudi, mjeseca, pa čak i bogova“ još je jedan razlog da ih pišemo malim slovom. Naime, pravopis je tu da nam omogući jasno pisano priopćavanje, a pišemo li ime osobe Babić i ime sorte Babić, rečenica: Iz vinograda je izišla s *Babićem*. ne će biti jasna jer Babić može značiti i osobu i sortu. Napišemo li: Iz vinograda je izišla s *babićem*. jasno je da je izišla s grožđem sorte *babić*, a ne s osobom. Primjer je izmišljen za potrebe ovoga rada,

ali evo i primjera iz novina: „Hrvatska je započela u startnoj postavi: Butigan, Eklić, Martić, Grdović, Tomičić, a igrali su još Čuljak, Malvazija, Gričar, Delpont i Katovčić.“ <http://riznica.ihjj.hr/philocgi-bin/getobject.pl?c4.3945.Cijelihr.0.6.1.0>. Pa onda doista nije svejedno hoćemo li napisati: Volim *Malvaziju*. ili Volim *malvaziju*.

Zaključno, vrijedno je navesti misao Radoslava Katičića iz davne i prijelomne 1971. iz njegove ocjene Hrvatskoga pravo-

pisa, poznatog nam Londonca, objavljene u Jeziku (god. 19., br. 2. – 3., str. 49.) u članku Nadmašeni svi dosadašnji pravopisi: „Pravopisna pravila apsolutna su i mehanička kao prometni propisi.“ jer ta misao znamenitoga hrvatskoga jezikoslovca može biti dobra pouka onima koji vrludaju prometnicama pisane riječi bez uporišta i sigurnosti u pravila, oslanjajući se na „uobičajeno“ i na „interni dogovor“ i na pravopise drugih jezika.

Sanda Ham

sham@ffos.hr

DOI <https://doi.org/10.22210/jezik.2024.71.03>

OSVRTI

ENCIKLOPEDIJSKI RJEČNIK ODNOSA S JAVNOŠĆU

Zoran Tomić, Enciklopedijski rječnik odnosa s javnošću, Synopsis, Zagreb – Mostar – Sarajevo, 2023.

U doba kada bi leksikografi i terminografi rado razgovarali još jedino o e-leksikografiji odnosno o (terminološkim) bazama, možda nešto manje o tradicionalnim tiskanim izdanjima, koja u hrvatskoj filologiji imaju dalekosežnu i bogatu povijest, svako je rječničko pisano izdanje dobrodošlo. Ako uzmemo u obzir da je za nastanak svakoga leksikografskog izdanja potreban ne samo veći broj ljudi koji na bilo koji način na projektu sudjeluje (prikupljanjem, obradom, savjetom), nego i da projekt do svoje potpune realizacije zahtijeva logistiku kroz dulje razdoblje, počesto izradu leksikografskih djela prate jednostavnije i/ili pak veće posve objektivne otegotne okolnosti. Jasno je dakle da konačno objavljivanje leksikografskoga djela nije jednostavan ni malen posao.

Zoran Tomić, autor Enciklopedijskoga rječnika odnosa s javnošću, redoviti je sveučilišni profesor, rektor Sveučilišta u Mostaru, redoviti član Europske akademije znanosti i umjetnosti, dobitnik različitih nagrada i priznanja te autor brojnih knjiga, udžbenika i radova o temi odnosa s javnošću. Doktorski rad s informacijsko-komunikacijskoga polja obranio je na Univerzitetu političkih nauka u Sarajevu. Ratko Zelenika, hrvatski ekonomist, u predgovoru i pogovoru Rječnika o Tomiću piše kao o „izvršnu internacionalnome znalcu i ekspertu univerzalnih i specifičnih/specijalističkih odnosa s javnošću, koji je svojim kapitalnim djelom Odnosi s javnošću – teorija i praksa (2016) ponudio aktualna i kvalitetna znanja, načela, pravila, zakonitosti... svim aktivnim sudionicima u mikro-, makro- i globalnim univerzalnim i specifičnim/specijalističkim industrijama odnosa s javnošću.“ Implicira navedeno da Tomićeva djela bitno utječu na širenje znanja, vještina i kompetencija o području/struci odnosa s javnošću, a napose bi to mogao ovaj Rječnik.